

tur og mennesker var svære modstandere, og da ekspeditionen i januar 1738 nåede den nubiske by Derri, måtte den give op. Det endelige mål, Etiopien, blev ladet i stikken – i øvrigt til den franske greves store fortrydelse. På de to Nilsejladser tegnede og skrev Norden som en besat. Stosch havde vakt hans interesse for Ægyptens oldtid, og nu kunne han ikke få nok. Mange farer og megen besvær måtte han igennem; men hans enestående mod, ro og overblik klarede alt for ham. Kun fik han efter sin egen mening set alt for lidt. Ægypterne anså mange steder de fremmede for potentielle gravrøvere, og det privilegium forsvarede de for sig selv med næb og klør.

Rygerne om, hvad den danske sø-officer havde udrettet i Ægypten, nåede ud i Europa – måske formidlet af Stosch og hans kreds, og der stilledes betydelige forventninger til, hvad der måtte komme ud deraf. Selv trådte Norden sammen med et par venner, den ene Ulrich Danneskiold-Samsøe, efter kongelig ordre i engelsk flådetjeneste. De kom her bl. a. til at deltage i admiral Edw. Vernons, groggenes opfinders, uheldige operationer i det karibiske hav under Den østrigske arvefølgekrig. Strabadserne var for meget for Norden, der i Ægypten havde pådraget sig en lungesvaghed, og 1742 døde han i Paris. Den placering, han sin unge alder til trods havde fået i nogle af de europæiske kredse, der delte hans interesser, ses af, at han ved sin død var medlem af såvel akademiet i Firenze som af Royal Society og Society of Antiquaries i London.

Tretten år varede det, inden hans værk kom frem. De omkring 150 stik, for størsteparten udført af Marcus Tuscher efter Nordens tegninger og skitser, viser en fremragende bil-

ledskildrer og en nøje og skarp iagttagelse. Værket blev revet væk – hvor mange ved man ikke – men de fleste gik til udlandet, og det blev snart en sjældenhed i Danmark. Det var på afgørende måde med til at åbne europæisk videnskabs øjne for de studiemuligheder, Nillandets oldtidsminder bød på.

I en tid, hvor der ligesom er gået lidt mode i gammel dansk dåd – der er skrevet om Jens Munk og om Niebuhr – fortjener også Norden at blive kaldt frem af glemselen. Kjølens har gjort det dygtigt og levende, med stadig hensyntagen til tidsbaggrunden og med fuld videnskabelig dækning. Bogen er forsynet med engelsk »summary«, med veloplysende noter, kilde- og litteraturoversigt samt register.

Finn H. Lauridsen

Axel Linvald: Christian VIII. Før Eidsvoldgrundloven. (Gad, 1965). 456 s. – Kong Christian VIII's Breve 1796–1813. I–II. Udgivet af Det kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie ved Axel Linvald under medvirken af Albert Fabritius. (Gad, 1965). 366 s. og 293 s.

Kort før sin død i efteråret 1965 nåede fhv. rigsarkivar Axel Linvald at opleve udgivelsen af tre svære bind med stof og resultater fra hans livslange arbejde med Christian VIII. I to bind fremlagde han prins Christian Frederiks breve fra årene 1796 til 1813, og han fortsatte sin skildring af prinsens virksomhed i Norge med et bind om de første måneder af 1814.

I intet af tilfældene slog Axel Linvalds kræfter til, så han selv kunne fuldføre arbejdet. Han nåede at tilrettelægge brevudgaven til trykningen, men en stor del af notestoffet er tilvejebragt af kgl. ordenshistoriograf Albert Fabritius, som også har taget

sig af trykkorrektur, navnerregister m. v.

Brevudgaven viser noget om, hvorfor Axel Linvald, trods mange års arbejde, ikke nåede at føre sin skildring af Christian VIII længere frem end til 1814. En væsentlig grund må simpelthen være den overvældende mængde af materiale, som står til disposition. Christian VIII's arkiv bugner af stof.

Ikke blot er der tale om stof, som direkte belyser Christian Frederiks egen virksomhed, men der ligger i arkivet også en uendelighed af breve med oplysninger om snart sagt alt og alle af kulturel eller politisk betydning i Christian VIII's levetid. Gennemlæser man brevskriverlisterne i Christian VIII's afdeling af kongehusets arkiv, vil man få et indtryk af de kultur- og personalhistoriske rigdomme, der gemmer sig i arkivet ved siden af de mere officielle kilder, det også indeholder.

Axel Linvald standser i sin skildring af prinsen hyppigt ved den glæde og lethed, hvormed Christian VIII udtrykte sig skriftligt. Denne evne i forbindelse med Christian VIII's lyst til at deltage i afgørelsen af selv små ting og hans interesse for menneskene omkring ham har gjort hans arkiv til det rigeste i kongehusets samlinger, ja, vel i det hele taget til et af de mest righoldige, vi har fra en enkeltmand. Det sætter den forsker, der vil til bunds i Christian VIII's liv og virke på en virkelig kraftprøve.

Allerede i 1929 gav Christian X sin tilladelse til, at Det kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie udgav Christian VIII's dagbøger og breve. I 1943 kunne Axel Linvald udsende det første bind af kongens dagbøger og optegnelser, dækkende perioden 1799–1814, og i fortsættelse heraf ligger de to brevbind, som nu er kommet.

Brevene er ordnet i fire grupper. I

den første meddeles brevvekslingen med medlemmer af det danske kongehus og andre fyrstelige personer; den anden omfatter breve, vekslet med danske statsmænd og embedsmænd; den tredje giver de for Christian VIII særdeles karakteristiske breve omkring Kunstakademiet og brevvekslingen med enkelte kunstnere; og i den fjerde gruppe gengives brevvekslingen med forfattere og videnskabsmænd. Dr. Albert Fabritius' fortræffelige navnerregister, som samtidig er personkommentar, letter udnyttelsen af den store brevmasse.

Stedet er ikke her til en mere detaljeret gennemgang af brevenes indhold. Kun skal det siges, at ikke alene giver de to bind breve en mængde oplysninger til dansk og norsk historie, ikke mindst personalhistorie, i perioden 1799–1813, men bindene lader sig også læse i sammenhæng som et bidrag til dansk ånds- og kulturhistorie i dette tidsrum. Prinsens omfattende brevveksling med kunstnere og videnskabsmænd er her af betydelig interesse, mens hans afstand fra politikens centrum gør det politiske indhold i brevene mindre betydningsfuldt.

De to bind giver et fængslende bidrag til belysning af den unge Christian VIII's karakter og personlighed med den åbenbare blanding af styrke og svaghed, der er så karakteristisk for ham. Men man undgår ikke i forbindelse med denne udgivelse at stille spørgsmålet, om det vil være rimeligt fortsat at ofre forskerkraft og penge på en så detaljeret udgave af Christian VIII's papirer. I betragtning af arkivets størrelse er det en næsten uoverskuelig opgave, som vil beslaglægge i bedste fald en del og måske endda alle de kræfter, der skulle arbejde arkivets stof og udmønte det i de vigtige bidrag til den politiske historie og åndshistorien i 1800-tallets

første halvdel, som gemmer sig i materialet.

Det betyder ikke, at Linvalds arbejde med at offentliggøre papirerne bør standses. Men man må overveje, i hvilket omfang og med hvilket formål, offentliggørelsen skal ske. Et repræsentativt uddrag af papirerne skal naturligvis fremlægges som illustration til de forskningsresultater, historikerne vil kunne nå ved hjælp af arkivet. Udgiverarbejdet må imidlertid ikke lamme denne forskning.

At forskningen vil kunne nå resultater på grundlag af materialet i Christian VIII's arkiv er hævet over enhver tvivl. Axel Linvalds bind om Christian VIII før Eidsvoldgrundloven viser det særdeles tydeligt.

Den centrale del af dette værk offentliggjorde Linvald allerede i 1962 på Universitetsforlaget i Oslo med titlen »Christian Frederik og Norge 1814«. Denne bog er tidligere omtalt her i tidsskriftet (Ny række VI, 196 ff). Der kan dog være grund til at gentage, at Linvalds skildring af Christian Frederiks overvejelser og beslutninger i januar-februar 1814 i høj grad har bidraget til at klargøre vigtige træk i prinsens personlighed.

Til det allerede offentliggjorte følger sig nu en indledning og afsnit om forholdet mellem Christian Frederiks Norge og Frederik VI's Danmark, herunder det vigtige spørgsmål om kornforsyningen til Norge; om grundlæggelsen af det nye norske statsstyre; om forholdet til Sverige; og om prinsens henvendelse til stormagterne.

Det må siges, at disse afsnit ikke står mål med skildringen af begivenhederne i januar-februar. Nogle af kapitlerne er overvejende brevueddrag med en let kommentar, og fremstillingen er i det hele mere refererende end ræsonnerende. Fremlæggelsen af stof fra Christian VIII's arkiv er værdi-

fuld, men placeringen af stoffet og af prinsen i den større sammenhæng gennemføres kun delvis. Svagheden ved at holde sig så stærkt til Christian VIII's arkiv og dermed koncentrere beskrivelsen tæt omkring prinsens person er åbenbar. I skildringen af forholdet til Sverige når Linvald således ikke ud over, hvad Jörgen Weibull har givet i sin bog om emnet.

Det var Axel Linvalds tanke, at han med denne bog om Christian VIII op til Eidsvoldforfatningen ville gennemføre en ny undersøgelse og afveje de hidtidige opfattelser, som har hævdet, at Christian Frederik mere gik Danmarks end Norges ærinde, eller at hans inderste hensigt var dynastisk bestemt: han ville sikre alle tre nordiske riger under sit herredømme.

Linvald formulerede her overfor et mere nuanceret synspunkt, hvis kerne er, at Christian Frederik meget tidligt slog ind på en linie, som først og fremmest ville det norske folks vel. Da han blev nødt til at vælge mellem sine egne og Norges interesser, valgte han at fremme de sidste. Linvald vil vise den betydning, prinsen fik for udviklingen af den politik, som førte Norge frem til den frie forfatning, og et centralt moment for ham er at påvise, at Christian Frederik ikke på noget punkt handlede mod det norske folks nationale interesser.

Det er ikke lykkedes Axel Linvald at dokumentere sin opfattelse fuldt ud, men det kan udmærket skyldes, at han ikke havde kræfter til at føre skildringen så langt frem, at han fik Eidsvoldforfatningen med. Under alle omstændigheder vil dog de synspunkter, han har fremlagt og delvis underbygget, uundgåeligt komme til at beskæftige den videre forskning.

Værdifuldest i Linvalds arbejde er imidlertid de ansatspunkter, han har givet for en bedømmelse af Christian

VIII som politiker og som menneske. Bl. a. er påvisningen af, at Christian VIII aldrig »føjte trang til i åben og fortrolig meningsudveksling at give uforbeholdne udtryk for skiftende følelser og anskuelser«, særdeles vigtig. »Ikke engang i enrum med dagbogen faldt det ham naturligt at omtale og forklare sine meningsforandringer.« (s. 101).

Dette, sammen med hans tøven, når hans intuitive fornemmelser skulle omsættes til politiske beslutninger, gør det i virkeligheden uhyre svært at benytte den store kildemængde, Christian VIII har efterladt sig. Helt ind til ham når man ikke, og denne distance over for omgivelserne spores også i hans samarbejde med sine rådgivere.

Dr. Fabritius har stået bi ved afslutningen af dette bind, men selve teksten er i indhold og tilrettelæggelse Linvalds egen.

Bogen er forsynet med en række portrætter af flere af de behandlede personer. Disse og de øvrige illustrationer er udvalgt af museumsinspektør Steffen Linvald, der har fundet adskillige ikke ofte sete billeder frem.

Det kunne være fristende, nu da Axel Linvalds årelange arbejde med Christian VIII har fundet sin afslutning, at give en samlet vurdering af denne forskningsindsats. Men lige så fristende det er, lige så umuligt er det.

Det skyldes, at værket er blevet en torso, hvor kun antydninger peger hen til den planlagte helhed. En retfærdig bedømmelse er utænklig endnu, fordi det nye i Linvalds indsats først vil falde på plads, når den videre forskning og det videre arbejde med Christian VIII skrider frem. Axel Linvalds værker må inspirere til, at et sådant arbejde gennemføres. Først når det er sket, vil hans egen produktion kunne ses i de rette proportioner.

H. P. Clausen

Orla Lehmann: Nisungesaga. (Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S, ikke i handelen). 65 s. i fol.

Der er tale om en lille ikke fuldført billedbog med tekst, udarbejdet af Orla Lehmann til fornøjelse for datteren Margrethe. Den er fundet i hendes søns, Ove Rodes, arkiv.

I indledningen fortæller lektor Tage Kaarsted på grundlag af ikke publiceret materiale om Lehmanns private forhold, hans korte, men lykkelige ægteskab og om hans omsorg for datteren, som han ofte måtte lade tilbage i amtmandsboligen i Vejle, når hans offentlige virksomhed tvang ham på rejse.

Sprælsk fabulerende i stilen vidner »Nisungesagaen« om Lehmanns kærlighed til sin moderløse datter. Hovedpersonen er nissen, der fremtræder i en noget mere potent og spændende udgave end nutidens: en lille »hedningeunge« med sort skæg fra det øjeblik, han bliver udruget af ægget, med anlæg for kontroversiel opførsel og tilbøjelig til omgang med de underjordiske. Opdragelse råder i nogen grad bod på forholdene.

Bogen, der fremtræder som et smukt stykke håndværk, viser en ny side af den utilstrækkeligt biograferede Lehmann.

Ib Gejl

Mogens Brøndsted: Meir Goldschmidt. (Gyldendals uglebøger, 1965). 203 s.

Bogen tilhører en genre, som efterhånden kun dyrkes lidt: den solide, populære digterbiografi med tilknytning til forfatterskabet. Bogen prætenderer ikke at fremlægge nyt stof, men giver med skønsom udnyttelse af den hidtidige litteratur og udstrakt kendskab til digterens værker en afrundet og velformet personskildring med hovedvægten på det ydre livs-